

“Haal het beste

uit jezelf”

Juristen hoeven echt niet allemaal psycholoog te worden, maar hij vindt het wel belangrijk dat ze zich bewust zijn van grotere denkkaders. Ivo Giesen, hoogleraar privaatrecht aan het Molengraaff Instituut van de Universiteit Utrecht, is een warm pleitbezorger van multidisciplinair onderzoek. Gesprek met een ‘simpele jurist’ over samenwerken met economen, sociologen en psychologen. Maar ook over kneiterhard werken, de aansprakelijkheid van robots en civilologie.

door **Miek Smilde** foto's **Chantal Ariëns**

Zijn grootvader was een houthakker die zes kinderen had. De jongste, Giesens vader, kreeg anders dan zijn broers en zussen de kans om door te leren. Hij deed de kweekschool, werd onderwijzer, bekwaamde zich in de pedagogiek, ging les geven op de toneelschool en werd daarvan uiteindelijk directeur. Na zijn pensionering werd Giesen senior wethouder van de gemeente Meerssen.

Zijn zoon Ivo, hoogleraar privaatrecht, vertelt het niet zonder reden. “De zekere vorm van discipline die ik heb, komt van mijn vader. Mijn vader zegt altijd: ‘Je moeder is de slimme, ik heb de discipline.’ Ik denk dat ik van beiden iets heb meegekregen.” Moeder werkte tot de komst van Ivo als apothekersassistente. Daarna nam zij de zorg voor hem en zijn oudere zus op zich.

Waarom is discipline zo belangrijk?

“Als je ergens wilt komen, moet je hard werken. Dat moet je kunnen opbrengen. Ik was 31 toen ik hoogleraar werd en dat kon alleen maar omdat ik de jaren daarvoor kneiterhard heb gewerkt. Ik had toen ook geen belemmeringen in persoonlijke sferen, dat helpt wel. Twintig jaar lang heb ik elk weekend gewerkt. Sinds ik een zoon heb doe ik dat niet meer. Ik ben heel benieuwd of nu de slop in mijn carrière komt.”

Onderwijsvernieuwing

Hij zegt het met een milde ironie die hij zich inmiddels kan veroorloven. Giesen werd niet alleen jong hoogleraar, hij heeft ook een curriculum dat tot de verbeelding spreekt. Afgezien van zijn inhoudelijke bijdrage aan de ontwikkeling van het aansprakelijkheidsrecht, investeert hij veel in onderwijsvernieuwing. Hij was in 2008 *distinguished visiting professor* aan de Law school van Rhodes University in Zuid-Afrika en werd in 2010 benoemd tot lid van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen. Verder was hij betrokken bij een onderzoek naar de wrakingsprocedure in Nederland en geeft hij advies in het kader van het project ‘innoverende hoven’ dat de vier gerechtshoven moet helpen om de zaken in tweede aanleg effectiever, sneller en vaak ook als laatste gerechtelijke instantie af te doen. In 2012 werd Giesen uitgeroepen tot Docent van het jaar op de Universiteit Utrecht, een eer die hij onmiddellijk beantwoordde met het instellen van de Katadreuffe-prijs die jaarlijks wordt uitgereikt aan de meest opmerkelijke Utrechtse rechtenstudent. Ten slotte onderhoudt hij een eigen website waarop – heel toepasselijk – een vrijwaringsclausule staat: alle informatie op de site mag alleen voor academische doeleinden worden gebruikt. ‘Consult a lawyer in your jurisdiction for legal advice.’

“Het is een kwestie van het beste uit jezelf willen halen”, ▶

motiveert hij zijn cv. “Ik kom regelmatig studenten tegen op wie ik jaloers bent omdat ze over een superieure intelligentie beschikken. Wie dat niet heeft, moet dat compenseren door hard te werken.”

Een hoogleraar beschikt toch wel over enige intelligentie mag ik hopen.

“Ik ben geen domme jongen, dat snap ik ook wel. Maar er zijn mensen die alle feiten uit arresten van dertig jaar geleden kunnen opdreunen, inclusief de NJ-nummers. Ik ken ze van drie maanden geleden al niet eens meer. Mijn sterke punten liggen meer op het gebied van creativiteit, hard werken, ervoor gaan, mensen binden en iets minder op intrinsieke intelligentie.”

Katadreuffe

Het is een boodschap die hij als hoogleraar uitdraagt. Werk hard, haal het beste uit jezelf. Niet voor niets koos hij de naam Katadreuffe voor zijn studentenprijs. Katadreuffe is de naam van een van de hoofdpersonen uit het boek *Karakter* van de jurist F. Bordewijk. De jongen is een onwettige zoon van de hardvochtige deurwaarder Dreverhaven en het dienstmeisje Jacoba Katadreuffe die zich door hard werken opwerkt tot een succesvol advocaat. Minder meedogenloos dan Dreverhaven, maar net zo zelfbewust als Jacoba leidt Giesen zijn studenten op tot zelfstandig denkende, hardwerkende en excellerende studenten. Utrecht staat bekend om

“IK WIL DAT STUDENTEN WORDEN GEGREPEN DOOR HET VAK. PASSIE, DAAR GAAT HET OM”

zijn focus op talent. Studenten die rechten gaan studeren omdat ze niet weten wat ze anders moeten doen, hebben aan Giesen een harde dobber. “Ik wil studenten inspireren om zelf na te denken. Ik wil dat ze worden gegrepen door het vak. Passie. Daar gaat het om.”

Rebellie

Ooit wilde Giesen diplomaat worden. Uit een soort van rebellie. “Ik was een jaar of zestien en ik dacht: *fuck the system*, ik word in het klasje van buitenlandse zaken de eerste niet half-adellijke diplomaat met een dure naam, ik heet Giesen en niet De Beaufort en ik ga ze eens wat laten zien.” Met dit doel voor ogen koos Giesen voor rechten, aan de Universiteit van Amsterdam. Halverwege de studie begreep hij dat het met die diplomatie niets zou worden – “een goede vriend vond mij volstrekt ongeschikt” – en werd hij dankzij ‘een beetje geluk en veel humor’ redacteur van *Ars*

Wie is Ivo Giesen?

Ivo Giesen, geboren in 1972 te Maastricht, is hoogleraar privaatrecht in Utrecht. Hij studeerde in Amsterdam, promoveerde in Tilburg op *Bewijs en aansprakelijkheid*, en sprak in 2005 zijn oratie uit in Utrecht. Enige tijd werkte hij als paralegal bij advocatenkantoor De Brauw Blackstone Westbroek, maar de wetenschap trok te veel. Als programmaleider van het Utrecht Centre for Accountability and Liability Law (UCALL) pleit hij voor meer samenwerking tussen juristen, sociologen en psychologen. Daarnaast zet hij zich in voor de civilologie, de benadering van het privaatrecht die de aannames onderzoekt die aan dat privaatrecht ten grondslag liggen om te begrijpen welke effecten het privaatrecht heeft op individuen, organisaties en ondernemingen. Ivo Giesen is getrouwd en heeft een zoon.

Aequi. Die stap zou bepalend zijn voor zijn wetenschappelijke carrière. “Bij *Ars Aequi* heb ik ontdekt hoe prachtig het privaatrecht is en het aansprakelijkheidsrecht in het bijzonder. Het is heel basaal. Er is schade die de één heeft geleden en die de ander eventueel moet betalen. Strafrecht was me te populair, iedereen wilde strafrecht doen in mijn tijd. Ook ik ben even student-assistent geweest bij de vakgroep strafrecht, maar uiteindelijk was ik daar de student-assistent met het minst aantal strafrechtelijke keuzevakken. Alleen het vak schadevergoeding en strafrecht vond ik interessant.”

Het woord is gevallen. Schadevergoeding. De één lijdt, de ander moet het leed verlichten door te betalen. Verzekeraars moeten uitkeren, overheden moeten garant staan. En dat alles moet een rechtvaardiging hebben. De zoektocht naar de grenzen tussen wat nog vergoed wordt en wat niet meer, is Giesens dagelijkse werk en passie. “Ik vind grenzen het interessantst. Waar loop je door en op welk moment val je de wereld af? Precies daar wil ik wat doen. Op het randje ontstaat de grootste creativiteit. In het aansprakelijkheidsrecht is dat randje altijd in beeld.”

Jaap Spier, advocaat-generaal bij de Hoge Raad, heeft een paar jaar geleden in dit blad gezegd dat het aansprakelijkheidsrecht zich op een hellend vlak bevond dat ingewreven was met groene zeep. De grenzen van de aansprakelijkheid, bijvoorbeeld van bestuurders en financiële toezichthouders, zouden zover zijn opgerekt dat een land wel eens failliet geprocedeerd zou kunnen worden.

“En we leven nog.”

Ja, dat is de vraag. Griekenland en Cyprus zijn langs de rand van een faillissement gescheurd. Leven we nog?

“Ja, we leven nog. In de kern heeft Spier misschien wel gelijk, maar hij zet het zo zwaar aan dat zijn boodschap mis- ▶

schien niet altijd even goed wordt gehoord. Kijk, in Nederland worden grenzen gezocht en soms ook overschreden. Maar dat gaat met kleine stapjes en we zetten soms ook een stapje terug. Als we het over de aansprakelijkheid van toezichthouders hebben, ben ik minder terughoudend dan Spier. Ik ben tegen immuniteit van toezichthouders, omdat ik vind dat er een stimulans moet zijn om je werk goed te doen. Wat betreft aansprakelijkheid kan De Nederlandsche Bank min of meer doen wat ze wil, want de norm is zo streng, daar kom je bijna niet aan. Ik vind dat ongelukkig, omdat het hier om de overheid gaat. De Nederlandsche Bank is gewoon een overheidsbedrijf en door de norm zo scherp te stellen, verleent de overheid zich eigenlijk een immuniteit voor haar eigen handelen. Naar buiten toe wordt de boodschap uitgedragen dat burgers aansprakelijk gesteld kunnen worden voor hun doen en laten, maar ondertussen duikt de overheid achter de muur van immuniteit. Dat vind ik

niet goed. Je mag jezelf als overheid geen vrijbrief geven, dat is een verkeerd signaal. Dus wat mij betreft had de immuniteit van toezichthouders niet in de wet mogen worden vastgelegd.”

Civilologie

In 2005 hield Giesen zijn oratie met de titel *Handle with care*. Daarin pleitte hij voor een multidisciplinaire aanpak van privaatrechtelijke vraagstukken door bijvoorbeeld ook te putten uit inzichten van de economie, de psychologie en de sociologie. Voor juristen met hun strak normatieve denkkader was dat even wennen. Giesen begrijpt dat wel. “Ik wil echt niet dat alle juristen psycholoog worden; juristen maken hun eigen afwegingen. Maar ik vind het belangrijk dat juristen zich althans bewust zijn van grotere denkkaders. Het kan juridisch kloppen om een beslissing te nemen die indruist tegen de menselijke natuur. Je kunt ervoor kiezen een informatieplicht op te leggen aan producenten, terwijl we weten dat mensen die informatie niet lezen, niet begrijpen en niet gebruiken. Ik wil alleen wel dat

“IK VIND DAT DE IMMUNITEIT VAN TOEZICHTHOUDERS NIET IN DE WET HAD MOGEN WORDEN VASTGELEGD”

juristen zich op dat moment realiseren dat ze eigenlijk iets doen wat misschien geen nut heeft. Dat wil niet zeggen dat ze het niet moeten doen, maar ze moeten zich dat wel realiseren.”

De multidisciplinaire blik van Giesen vertaalt zich concreet in zijn onderwijs en onderzoek. Samen met strafrechtoloog-leraar François Kristen is hij programmaleider van het Utrecht Centre for Accountability and Liability Law (UCALL) dat vragen op het gebied van aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid onderzoekt. Vooralnog beperkt de samenwerking zich tot vakgroepen binnen de juridische faculteit, maar als het aan Giesen ligt, breidt het centrum zich langzaam uit tot een multidisciplinair onderzoekscentrum waaraan ook psychologen en economen zullen zijn verbonden.

Daarnaast is Giesen een warm pleitbezorger van wat de civilologie heet, de studie naar de vraag wat het privaatrecht nu in de praktijk van alledag eigenlijk betekent. Inzichten uit de sociale wetenschappen worden hierbij gebruikt om de aannames te onderzoeken die aan het privaatrecht ten grondslag liggen en om te begrijpen welke effecten het privaatrecht heeft op individuen, organisaties en ondernemingen. “Ik denk dat de rol van het recht in de samenleving verbeterd kan worden door rekening te houden met feitelijke ►

inzichten uit bijvoorbeeld de psychologie”, legt Giesen uit. “Als we beter begrijpen hoe mensen functioneren, kunnen we daarmee ook in onze wet- en regelgeving rekening houden waardoor die uiteindelijk effectiever wordt en bijvoorbeeld beter te handhaven.”

Niet dat daardoor de regeldruk zal afnemen, verwacht de hoogleraar. “Niemand slaagt erin de regelgeving terug te dringen, hoewel we daar inmiddels speciale programma’s voor hebben. Hier spelen ook sociologische en psychologische ontwikkelingen een rol. Mensen vertrouwen elkaar blijkbaar minder dan vroeger.”

Regels zijn geïnstitutionaliseerd wantrouwen.

“In zekere zin wel ja. Er is minder vertrouwen, in elkaar, in de overheid. Dat heeft denk ik te maken met de complexi-

“NIET IEDEREEN KAN ALTIJD WORDEN GECOMPENSEERD, NIET ELKE SCHADE KAN ALTIJD WORDEN VERGOED”

teit van de samenleving, de afname van religieus besef, het kleiner worden van familieverbanden en internet. Internet vergroot de afstand tussen mensen enorm.”

Volgens mij heeft het ook te maken met de acceptatie van het lot. Vroeger overkwamen je dingen, tegenwoordig stel je iemand daarvoor onmiddellijk aansprakelijk.

“Dat is wel een beetje zo, maar daar zitten natuurlijk grenzen aan. Niet iedereen kan altijd worden gecompenseerd, niet elke schade kan altijd worden vergoed. In zoverre heeft Spier absoluut gelijk. Nog niet zo lang geleden was een

spaartegoed van 20.000 euro gedekt. *Du moment* dat er een bank failliet ging, werd dit bedrag verhoogd tot 100.000 euro, omdat anders te veel zielige burgers hun spaargeld kwijt zouden raken. Op dat moment suggereert de overheid dat ze haar burgers nooit in de kou zal laten staan en creëert ze de verwachting dat bij een volgend faillissement niemand een risico loopt.”

In zoverre heeft minister Jeroen Dijsselbloem dus ook gelijk. Bij de redding van Cyprus heeft hij als voorzitter van de Eurogroep duidelijk gemaakt dat er grenzen zitten aan wat de overheid vermag. En er werd me vervolgens toch een partij over die man heen gepist.

“Voor het eerst is de rekening bij mensen zelf neergelegd en dat was daarvoor niet zo. Overheden namen het op zich om het puin te ruimen en nu zijn het de mensen zelf die het voelen. Dus bij een volgend bankfiasco wordt de rekening potentieel bij de spaarders gelegd, dat is de angst die er is, daarom waren mensen boos. De zekerheid is op losse schroeven komen te staan. Maar ik ben geen econoom hè, dus houd me ten goede.”

Dat moge zo zijn, maar dankzij ABN AMRO, DSB, SNS en ga zo maar door hebben juristen nog twintig jaar werk om uit te maken wie waarvoor aansprakelijk is. Is het niet te ingewikkeld allemaal? Te juridisch? Moet je niet ook op een gegeven moment concluderen dat het is zoals het is?

“Voor alle artikelen uit een wetboek zijn goede bestaansredenen te bedenken. Daarbij gaat het uiteindelijk om het bieden van zekerheid binnen een bepaald normenkader. Dat hebben we nodig in een samenleving. Maar ja, misschien schiet dat wel eens door.”

Robots

Ondanks die uitschieters, en de kritiek erop, verwacht Giesen dat op het gebied van aansprakelijkheid de grenzen nog

niet tot het uiterste zijn opgerekt. “Uit de jurisprudentie blijkt dat ook de Hoge Raad binnen het systeem mensen toch wel wat meer tegemoet wil komen zo nu en dan”, formuleert hij. “Als een bepaalde norm echt verkeerd uitpakt, doen we daar iets aan. Tegelijk zien we dat de overheid grenzen stelt aan wat ze vermag en vaker om immuniteit zal vragen. Ik denk dat andere partijen zoals accountants en notarissen daar ook in toenemende mate om zullen vragen.” Eigenlijk zijn dat tegengestelde krachten. Want hoe meer het aansprakelijkheidsrecht uitdijt, hoe harder de roep om immuniteit klinkt. Op de vraag of het systeem zichzelf zo niet opblaast, heeft hij geen antwoord. “Dat moet je aan een socioloog vragen. Ik ben maar jurist.”

Een andere ontwikkeling binnen zijn vakgebied heeft te maken met de snelle technologische ontwikkelingen. Op het gebied van robotnanotechnologie bijvoorbeeld speelt de vraag of de producent aansprakelijk kan worden gesteld of dat het straks de robot zelf is die verantwoording moet afleggen. Het klinkt nogal futuristisch, maar de realiteit is nabij. Nu al nemen robots steeds meer taken van mensen over. En wat als de robot die jouw huis schoonmaakt, jouw Ming-vaas omgooit? Of, erger, je de verkeerde medicijnen toedient? Wie is er dan aansprakelijk, de robot, de producent of degene die de robot inhuurt?

Het zijn dit soort vragen die de komende jaren antwoord behoeven. Zeker nu de overheid zich steeds meer terugtrekt en burgers zelf verantwoordelijk zijn. “Betekent dat ook dat burgers verantwoordelijk zijn voor hun eigen veiligheid?” stelt Giesen retorisch. “En wat betekent dat dan concreet? In Amerika spelen die kwesties al. Bijvoorbeeld: er is een complex met huurwoningen waar een hek voor staat. Het slot is niet al te best, er komt iemand binnen die inpandig een van de bewoners verkracht. Kun je de verhuurder dan aanspreken op het feit dat hij de boel niet goed heeft beveiligd? In Amerika zijn er uitspraken dat dat kan. Ik sluit niet uit dat dit ook hier gaat gebeuren.”

“DAT OVERAL BORDJES STAAN MET ‘PAS OP NATTE VLOER’ KOMT UIT HET AANSPRAKELIJKHEIDSRECHT”

De privatisering van allerhande zaken als zorg, onderwijs en veiligheid leidt dus tot nieuwe juridische ontwikkelingen, niet in de laatste plaats op het gebied van het aansprakelijkheidsrecht.

“Het privaatrecht past zich aan de maatschappelijke werkelijkheid aan. En het stuurt die werkelijkheid natuurlijk ook. Dat er overal bordjes staan ‘pas op natte vloer’ komt uit het aansprakelijkheidsrecht.”

Dit hondje niet in de magnetron stoppen.
“Ja, dat soort dingen.”

Maar zitten daar niet ook grenzen aan? En moet je die niet alleen onderzoeken, maar ook gewoon eens stellen? Want zoals jij het schetst dijt het aansprakelijkheidsrecht voortdurend uit en gaan we straks alleen nog maar claimend door het leven.

“De realiteit is altijd anders dan we ons kunnen voorstellen en dat zorgt altijd voor nieuwe zaken waarover rechters een beslissing moeten nemen. Een duidelijke grens stellen is gewoon niet mogelijk. Daarom hebben we ook een redelijk open systeem waarin de zaken worden gepast. Dan moet je van heel goeden huize komen om te zeggen: ‘en toch doen we het niet’. Als je constateert dat een bepaalde zorg nodig was en dat die zorg niet is geboden en dat dat zonder consequenties blijft, dat gaat wel ver. Studenten accepteren die grenzen al helemaal niet. Als je ze een casus voorlegt, roepen ze vrijwel altijd: aansprakelijkheid.”

Hoe komt dat? Jeugdige overmoed?

“Studenten willen iets doen. Bescherming bieden aan een zielig slachtoffer. De behoefte aan solidariteit misschien. Maar dat zou je aan een psycholoog moeten vragen. Ik ben maar een simpele jurist.” ■

(advertentie)

JURIDISCH PAO
Juridisch Post Academisch Onderwijs Universiteit Leiden
Permanente nascholing van professionals in het recht

Opleidingen | Cursussen | Symposia | Incompany

Universiteit Leiden www.paoleiden.nl

Universiteit Leiden. Universiteit om te ontdekken.